

АЗІЯ 09.08.2024 | Лео Біргер

«Якщо хтось і зможе опанувати ситуацію, то це Юнус»

Лео Біргер про скидання прем'єр-міністра Бангладеш Шейх Хасіні, роль збройних сил у ньому та виклики для уряду Юнуса

Інтерв'ю провели Александер Ізеле і Констатин Хаджи-Вукович

Після кількох тижнів протестів голова уряду Бангладеш Шейх Хасіна подала у відставку і виїхала в Індію. Яка зараз ситуація в країні?

З одного боку, панує велика радість. Одне речення з розмови з місцевими добре описує панівний настрій: «Перемога народу». Те, що, попри жахливе насильство з боку сил безпеки минулими тижнями, люди чинили опір тиску уряду і, незважаючи на всі соціальні та політичні розбіжності, продовжували виходити на вулиці й таким чином фактично змусили Хасіну піти у відставку – це такий колективний момент, який формує ідентичність. Він лишиться в пам'яті багатьох і може вплинути на ціле покоління. Водночас в понеділок також відбулося жахливе насильство, внаслідок якого загинуло, ймовірно, понад 100 людей. Вранці перед відставкою було вбито багатьох демонстрантів, і після від'їзду Хасіни армія не могла взяти ситуацію під контроль до вечора понеділка. З багатьох куточків країни надходили повідомлення про мародерство, підпали і самосуд. Під прицілом – представники поваленої партії «Авами Ліг», а також меншини, особливо індуїсти. Для повноти картини варто також сказати, що окремі групи мусульман охороняють індуїстські храми і намагаються не дати екстремістам очолити революцію.

Шейх Хасіна правила Бангладеш з 2009 року. Чому студентські протести проти неї відбулися саме зараз?

Протести проти відновлення системи квот, яка регулює доступ до роботи в державних органах і резервує 30 відсотків нових робочих місць для нечисленних нащадків «борців за свободу»

часів здобуття незалежності 1971 року, не вщухали кілька тижнів. Цю квоту багато бангладешців вважає проявом непотизму невеликої еліти. Проте спочатку рух не був спрямований проти системи як такої. Є кілька структурних причин, чому він переріс у широке народне повстання проти системи. «Авамі Ліг» і особисто Шейх Хасіна (яка довго була набагато популярніша, ніж її партія) за минулі роки втратили значну частину суспільної підтримки. Швидке зростання вартості життя після пандемії стало проблемою для широких верств населення. Крім того, дуже молоде населення країни – середній вік складає близько 27 років – страждає від серйозної кризи на ринку праці та негнучкої політичної системи.

*«Авамі Ліг» змогла
виграти останні вибори
на початку року
виключно шляхом
масових репресій*

З погляду політики «Авамі Ліг» змогла виграти останні вибори на початку року виключно шляхом масових репресій. Головні опозиційні партії було виключено з чесного виборчого процесу. Тобто система вже давно була нестабільна. Тепер уряд вдався до масового насильства проти протестувальників, котрі, до речі, походять з тих верств суспільства, які раніше вважали «Авамі Ліг» меншим злом в насильницькій і поляризованій політичній системі. Але помилялись. Кожна хвиля репресій призводила до зростання гніву населення, розкручуючи спіраль ескалації, яку уряд більше не міг тримати під контролем. Замість квоти була єдина вимога: усунення Шейх Хасіни. Основним ресурсом протестів стало покоління Z, яке переважає в країні демографічно, але політичної ваги донині не мало. Лише кілька представників «Авамі Ліг» були молодші за 40 років.

Про відставку Хасіни оголосив генерал Вакар-уз-Заман, який закликав громадян припинити насильство. Яку роль у відставці відіграли збройні сили?

Збройним силам, як і в попередніх змінах влади в Бангладеш, належить ключова роль. Востаннє збройні сили втручалися в політику в 2007 році, тоді вони створили тимчасовий уряд. Шейх Хасіна під час другого терміну, який почався 2009 року, змогла значно зменшити вагу збройних сил як політичного чинника, призначивши на вищі посади численних лояльних до себе людей. Уз-Заман також має родинні зв'язки з Хасіною через дружину. І

все ж таки роль збройних сил відрізняється від ролі інших державних органів безпеки. На відміну від поліції та прикордонників, збройні сили довго втримувалися від насильства проти протестувальників, навіть після того, як уряд видав наказ стріляти, щоб забезпечити дотримання запровадженого Хасіною комендантського часу. Тому збройні сили як інститут – на відміну від поліції, зокрема – менше скомпрометували себе.

На відміну від поліції та прикордонників, збройні сили довго втримувалися від насильства проти протестувальників

Коли в неділю і в понеділок зранку стало очевидно, що, попри комендантську годину велика кількість людей приєднається до маршу на Дакку, військове керівництво постало перед вибором: придушити протест з подальшою ескалацією насильства згідно з наказом уряду або евакуювати Хасіну проти її волі. Військове керівництво обрало останній варіант і таким чином змогло запобігти подальшому кровопролиттю і можливому насильницькому штурму резиденції Хасіни. Після того, як Хасіна покинула країну на військовому вертольоті, уряд розпався зсередини. Протестувальники штурмували резиденцію Хасіни й парламент без серйозного опору.

В четвер був приведений до присяги перехідний уряд лауреата Нобелівської премії миру Мухаммада Юнуса. З ним країнамаєрозпочати нові демократичні перетворення. Чи вдасться йому взяти вибухонебезпечну ситуацію під контроль?

Перед доктором Юнусом стоїть низка викликів. Після падіння Хасіни громадська безпека значною мірою зруйнована. Військовим поки що не вдалося повністю взяти ситуацію під контроль. Поліцейські дільниці по всій країні були спалені. Представники студентства самотужки організовують дорожній рух.

Крім того, з'являється дедалі більше нових жахливих історій з катівень старого режиму. Іноді трапляються страшні випадки самосуду. Зараз Юнус повинен терміново навести порядок і ініціювати процес очищення системи правосуддя. Водночас державні інститути ослаблені і скомпрометовані багатьма членами «Авами Ліг», які перебувають у їхніх лавах, що перешкоджає ефективній трансформації.

Експортно-орієнтована економіка також перебуває під загрозою краху після останніх кількох тижнів хаосу. А такі зовнішні гравці,

як Індія, Пакистан і Китай, змагаються за вплив. Але якщо хтось і зможе опанувати ситуацію, то це економіст Юнус. До його перехідного уряду зараз входить широкий альянс різних соціальних акторів: правозахисники, інтелектуали, військові лідери, представники бізнесу, представники меншин, ліберальні студенти і консервативний ісламський священнослужитель. Відсутні лише представники профспілок. Достатньо підстав для обережного оптимізму. Щоб успішно здійснити перехід до демократії, Юнус повинен не тільки забезпечити політичну організацію нових сил студентського руху, але й стежити за іншими конкуруючими центрами влади.

А які інші центри влади?

Найбільша опозиційна Націоналістична партія Бангладеш (НПБ), правоцентристська партія, яка кілька разів в історії Бангладеш змінювала «Авамі Ліг» при владі, але менш корумпованою її не вважають. НПБ також звинувачували в серйозних порушеннях прав людини під час перебування при владі. Гран-дама партії і давня суперниця Шейх Хасіні, важкохвора колишня прем'єр-міністерка Халеда Зія, вже вийшла з тюрми.

Ісламістська «Джамаат» також хоче брати участь. Вона має високоефективний партійний апарат і велику кількість прихильників, які вміють протестувати, тож відіграла важливу роль в обході комендантського часу, але похвалитися однозначною підтримкою з боку широких верств населення не може. Уряд Шейх Хасіні недавно заборонив «Джамаат».

Представники «Авамі Ліг» і прихильники старого уряду в збройних силах також борються за вплив. У вівторок вийшла стаття в щоденній газеті «Протом Ало», де кілька високопосадовців з «Авамі Ліг» дистанціювалися від Хасіні. Одразу після втечі Хасіні армійське керівництво запросило на консультації представників НПБ і «Джамаат», а також прогресивного політика Джонайєда Сакі.

Як відреагує на повалення уряду найважливіша сусідня країна, Індія?

Делі, найімовірніше, спробує отримати гарантії безпеки від нових правителів в Дацці і використати свій політичний вплив. Індія є однією з головних прибічниць «Авамі Ліг» і весь час допомагала Хасіні, бо має в Бангладеш безпекові інтереси. Ця країна має велике геополітичне значення для Делі: для безпеки так званих *Seven Sister States* на північному сході Індії, для захисту кордону з

Китаєм в Гімалаях і для морської безпеки в Бенгальській затоці. Зараз Індія побоюється посилення впливу Пакистану і Китаю, а також приходу до влади ісламістської «Джамаат». НPB в Делі теж ненавидять, бо підозрюють в підтримці сепаратистів в *Seven Sister States*. Ескалація громадянської війни в сусідній М'янмі загострює питання безпеки в Делі, так само як і повідомлення про насильство проти індуїстів в Бангладеш. Отже, Індія продовжуватиме уважно стежити за ситуацією. Не можна повністю виключати навіть військового втручання. Тому не дивно, що Мухаммад Юнус останніми днями проводить кампанію на підтримку в індійських ЗМІ.

Переклад з німецької Дар'ї Прусенко

Лео Біррер

Лео Біррер (Leo Wigger) керує програмами з Південної Азії та Євразії в Берлінському аналітичному центрі, а також пише для журналу *Zenith*.

